

UDK:801.311(497.13)

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 12/1987

Nada Vajs

Zavod za jezik IFF, Zagreb

O ZABORAVLJENIM HRVATSKIM IMENIMA JADRANSKIH OTOKA

Razmatraju se nesonimi nekoliko jadranskih otoka i njihovi, danas već uglavnom zaboravljeni imenski dvojnici s historijskog, etničkog, sociološkog i etimološkog gledišta.

Poznato je da imena mjesta nastaju uglavnom na dva načina: pučkom denominacijom (neki je nazivaju spontanom) ili pak odredbom koja se postupno u upotrebi generalizira odlukom neke vlasti koja upotrebu tako stvorenog toponima nameće. Neki takvu toponimizaciju nazivaju sistematskom. Sistematska su označavanja mjesta očigledno manje brojna od »spontano« nastalih toponima, ali kad nema historijskih potvrda nije uvijek lako utvrditi predstavlja li ovaj ili onaj toponim arbitrarnu tvorevinu. Ono što, naprotiv, možemo sa sigurnošću tvrditi jest da »sistematska« označavanja pogađaju uglavnom veće aglomeracije, gradove i naselja, a ponekad i područja. Poznata je postrevolucionarna situacija u Francuskoj, gdje su sve toponimijske sastavnice s oznakom *kralj*, *kraljevski*, itd. bile »prekrštene« u *narodni* i sl. Od historijskih okolnosti zavisi koliko će to novo ime trajati. *Punat* prekršten u *Aleksandrovo* trajao je koliko i bivša kraljevina Jugoslavije.

Međutim, ono što nas ovdje zanima jest samo jedan aspekt mijenjanja toponima: promjena do koje je došlo u imenima nekih jadranskih otoka, a da za nju ne raspolažemo nikakvim dekretom, nikakvom odlukom vlasti, pa bi se i za nju moglo reći da je donekle spontana, tj. da je do nje došlo zbog, uvjetno rečeno, lingvističkih razloga.

Ako usporedno razmotrimo nesonimske parove (tako da danas validne nazive postavimo na desnu stranu opozicije)

Dlačnik ~ Premuda
Lapkat ~ Vrgada
Srimač ~ Murter
Sulet ~ Šolta
Krkar ~ Korčula

Jedino što možemo o tim parovima zaključiti jest da je nemoguće tvrditi da postoji konstanta u nestajanju starijeg ili pak slavenskog lika. U slučaju *Krkar/Korčula* i *Sulet/Šolta* starija i s etimonom povezaniya faza je nestala, pa romansko-dalmatski lik ustupa mjesto mlađem romansko-mletačkom liku; u paru *Dlačnik/Premuda*

noviji je hrvatski lik ustupio pred starijim, uvjetno rečeno, romanskim; u paru *Srimač/Murter* nesonim hrvatske tvorbe prepušta mjesto toponimu izrazito romanskog, mletačkog tipa, dok su u paru *Lapkat/Vrgada* oba člana neprozirna, drugi je u sufixu sigurno romanski, dok za prvi to nije sigurno.

U takvoj situaciji postavlja se pitanje zašto su neki nesonimi uzmakli pred svojim konkurentima? U tome nam, dakako, mogu pomoći etimološka zaključivanja, no, kako je riječ uglavnom o vrlo starim imenima, starijim od dolaska Slavena na Jadran, pa u konkurenciji nije bila samo opreka slavenski~romanski već i stariji romanski~mlađi romanski, više elemenata za pertinentan odgovor možemo očekivati od drugih faktora, historijskih, etničkih, socioloških, koji bi nam mogli ukazati na ono što je bilo presudno ne toliko za nastanak novog nesonima koliko za razloge koji su omogućili da ovaj potisne konkurentski lik i da se nametne u svakodnevnoj uporabi.

Prije no što pokušamo donijeti neke zaključke, razmotrit ćemo pojedinačno svaki nesonimski par s poznatim dosadašnjim potvrdama i predloženim tumačenjima¹.

Dlačnik/Premuda

U glagoljskim kodeksima zadarskih otoka nalazi se na više mjesta ime *Dlačnik* (od 1567. do 1738. g.) koje označuje mjesto i otok Premudu, dok se taj naziv u glagoljskim kodeksima župe Premuda ne nalazi niti jednom. U Silbi je pronađeno najviše potvrda za *Dlačnik* (s varijantama *Dlašnik* od 1719. do 1789, *Dlasnik* od 1775. do 1845) jer je Premuda, kao ovisna kapelanija, potpadala pod Silbu. Varijante *Dalašimik* (1651) i *Dlašimik* (1654) predstavljaju način pisanja starih glagoljaša. U glagoljskim kodeksima nađene su još i varijante *Ahnik* (1598) i *Lasnik* (1714. i 1845) koje su mogle nastati ispadanjem nekih konsonanata ili pogrešnom grafijom. Prema Cvitanoviću², Premuda je bila nazivana *Dlačnikom* i na otocima Olibu, Molatu, Istu, Dugom otoku, Rivnju, Sestrunku i Zverincu.

Kronologija nastanka imena popriliči je ovakva:

- najstariji je oblik *Dlačnik*;
- u 18. je stoljeću nastao izgovor *Dlašnik* (što je načelna tendencija naših primorskih govora da se grupa *čk, čn* mijenja u *šk, šn*, kao npr. u *mačka* → *maška, mučno* → *mušno*);
- krajem 18. i u 19. stoljeću nastao je oblik *Dlasnik* (jer su stanovnici Silbe bili u velikoj mjeri cakavci).

Zaveden Milčetićevom potvrdom sa Silbe *Dlasnik*³, Skok⁴ je izrazio mišljenje da je ime izvedeno iz ornitonima *dlaska*⁵, no to očito ne bi moglo biti jer je prvotno ime za otok — *Dlačnik*. U svom Etimološkom rječniku Skok⁶ daje drugu, fito-

¹ Elemente za ovaj prilog crpli smo uglavnom iz Skokova djela *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima* (kraćeno SRO).

² »Otok Premuda« str. 101—107 (za naslov cijelog članka v. Literaturu).

³ AR 2, 472.

⁴ SRO 1, 90.

⁵ Ptica pjevica — batokljun, trešnjak, *Coccothraustes coccothraustes*, M. Hirtz 2, 7 i 90.

⁶ ERHSJ 3, 278 s. v. slâk.

nimsku etimologiju, gdje vodi računa o najstarijem obliku. *Dlak* je na Cresu naziv za slak, *Convolvulus arvensis*, te je odatle »po svoj prilici nastalo hrvatsko ime otoka Premude *Dlačnik* > *Dlašnik* > *Dlasnik*, *Lasnik*« (n. n. mj.).

Mislilo se da bi se *Dlačnik* moglo izvoditi prema *dlan*, na temelju naziva *Palmodos* i *Palmodon* (potvrđeni u zadarskom katastru iz 1421), koji bi tobože potjecali od lat. *palma* »dlan«, a hrvatski bi naziv bio kalk prema njemu. No, nemoguće je onda protumačiti postojanje suglasnika -č-. Da je ime izvedeno iz *dlan*, nesonim bi vjerojatno glasilo *Dlanik.

Cvitanović⁷ predlaže izvođenje imena *Dlačnik* od *dlaka* »pilus«. Takvo tumačenje potkrepljuje, nažalost, pogrešno shvaćenim značenjem riječi *dlaka* i *badlje*⁸. On kaže: »*Dlaka* u Risnu znači 'očne badlje', a *badelj* 'čičak', te zaključuje, »prema tome *dlaka* možda negdje znači sitno trnje. *Dlačnik* bi mogao označivati malo, sitno bodljikavo drveće, kojim je bila kao i danas obrasla Premuda«. Međutim, u AR s. v. *dlaka*, sveza *zle dlake* (u Risnu) i upućuje se na obradu s. v. *badlji*, odnosno *badlje*, gdje stoji »nekaka bolest u očima, *cilia inversa*, zove se i *zle dlake*«. Dakle, za tumačenje etimologije nesonima *Dlačnik*, semantizam iz sveze *zle dlake* nije nam ni od kakve pomoći. No, bez obzira na nepostojanje potvrde za vrijednost riječi *dlaka*, »sitno, tanko trnje i sl.«, po zakonima naše tvorbe, *Dlačnik* bi mogao nastati od apelativa *dlaka* iz istih razloga iz kojih su nastali *Kosmaj*, *Kosmač*, *Kosmeč* tj. poimeničenjem pridjeva *kosmat* »dlaka« < praslav. *kosmъ* (za apelativnu potvrdu poimeničenja na -aj nalazimo leksem *kosmaj* »vinova loza bijelog grožđa« na Cresu⁹. Aloglotska potvrda za isti denominacijski tip jest *Barbat* (na Pagu) < tal. *barbatus* »kosmat«. Prema tome, sva tri toponima predstavljaju semantičke paralele i ilustracija su za denominacijski tip toponimijske metafore, gdje se ljudska (ili životinjska) karakteristika (u ovom slučaju »obraslost, dlakavost«) prenosi na šumom ili drugim biljem obrastao teren, a Premuda doista ima te karakteristike.

Drugi stari naziv za Premudu — *Pamodos* — datira iz 4. stoljeća (Tabula Peutingeriana). Ravenski geograf iz 7. st. potvrđuje lik *Primodia*, a pučkom se etimologijom taj naziv izvodi iz lat. *primus* »prvi« sc. otok zadarskog arhipelaga, ako se gleda s pučine.

U 10. st. car Konstantin Porfirogenet spominje naziv *Pyrótima*, za što Skok¹⁰ smatra da se može uzeti kao potvrda za izgovor zadarskih Romana.

Grafije *Palmodos* i *Palmodon* potvrđene su u zadarskom katastru iz 1421. Kao da se pučkom etimologijom željelo pojasniti prvotni naziv *Pamodos* i u njemu zapravo vidjeti izvedenicu od *palma* »palma«, pa bi *Palmodos* (*Palmodon*) bio »otok gdje rastu palme«. Iako najstarija potvrda *Pamodos* ima grčki oblik, s očitim grčkim nastavkom, budući da nemamo daljnjih potvrda i paralela, morat ćemo se zadovoljiti pretpostavkom da taj naziv pripada predindoevropskom, tzv. mediteranskom sloju.

Srimač/Murter

U starijim listinama Zadra i Venecije¹¹ nalaze se ove grafije naziva za otok Murter: *Srimaz* — Zadar 1285; *Srimicz* i *Srimaze* — Zadar 1366; *Srimaç* — Ve-

⁷ *Op. cit.* str. 103.

⁸ V. AR 2, 470; 1, 145—6.

⁹ Skok ERHSJ 2, 161 s. v. *kòsa*¹.

¹⁰ Skok SRO 1, 90.

¹¹ *Codex diplomaticus*, sv. 6, str. 528.

nećija 1324. U glagoljskim spomenicima otoka Vrgade (Matici krštenih) spominje se nekoliko puta ime *Srimač*. U glagoljskoj Matici krštenih i rođenih u Ugljanu (1606, 1623, 1677) spominju se neki *Srimčanin* (2 puta) i *Srimčanka*. Nedvojbeno je da se ti etnici odnose na Murter, jer se u glagoljskim spisima poimence spominju i drugi susjedni otoci, ali nigdje naziv Murter.

Divnić, kako ga citira opat Fortis, izrijeком navodi *Srimča nam otoka glas po svitu ide*, pri čemu u bilješci naglašava da »nije mogao nikoga naći tko bi mu znao reći nešto o tome otoku«¹². Po tome se vidi da je u Fortisovo vrijeme Murter kao ime otoka već uvriježen.

Jurišić, koji je 1949. proveo anketu na otoku, ustanovio je da je u narodu tradicija o starom imenu otoka živa, te da je sačuvana u nekim narodnim pjesmama, i to u likovima *Srimac*, *Srijemac*, *Sremac*. Imena se pojavljuju sa sufiksom *-ac* zbog toga što u latinskom nema grafijskog znaka za *č*, a u narodni je govor *Srimac* (i var.) unesen pismenim putem, to jest čitanjem latinske grafije.

U glagoljskim Maticama krštenih i rođenih na Murteru od 1706. do 1718, koje je vodio župnik don Jure Smoljanović iz Tkona¹³ spominje se samo *Srimač*. Od 1718—1815. u tim istim maticama Murter postaje *villa Mortarii*.

Ustvrđimo li da je do imena *Srimač* došlo prenošenjem imena sa susjednog kopna *Srime* (poluotok kod Šibenika s istoimenim naseljem) i to tako što je zemlja *Srima* nasuprot otoku koji je njome označen u m. rodu, *Srimač* (sc. otok), problem samog nesonima odlažemo ali ne rješavamo jer ostaje, dakako, pitanje samog porijekla toponima *Srima*.

Izneseno je više pretpostavki o porijeklu tog toponima i iz njega izvedenog nesonima, ali sve ostaje na razini nagađanja.

Skokovo dovođenje u vezu naziva *srimorja* i *srimulja*¹⁴, što su u Bosni nazivi za vrstu goveda s naprijed isturenim rogovima, sa *Srimom*, moguće je, ali se ne bismo mogli složiti s njegovim zaključkom da bi onda »Srima i Srimač bili metaforički termini«¹⁵. Naime, češća je pojava da pasmina domaće životinje dobije ime po mjestu uzgoja, a ne obratno¹⁶.

Čini se da ni usporedba sa *Srijemom*, odnosno prvobitno rimskim toponimom (kl. lat. *Sirmium*, današnja Mitrovica) ne baca novo svjetlo na postanje koje je nedvojbeno predrimsko¹⁷.

Neki misle da bi likove *Strima* (stariji lik) i *Srima*¹⁸ valjalo dovesti u vezu s tračkim imenom, danas grčke, rijeke *Strymon* (Στρυμών), bug. *Struma* (i naša

¹² Priređivač teksta Fortisova prijevoda (*Put po Dalmaciji*, Zagreb (1984) str. 98) unatoč jasnome mjestu na kojem se govori da je *Srimač* otok, ipak pogrešno preokreće tu činjenicu, tvrdeći u bilješci 25 da je »riječ o poluotoku, odnosno polju Srima«.

¹³ Jurišić (str. 139, bilj. 8) ispravlja svoj podatak što ga je dao Skoku, da je Smoljanović s Dugog otoka (v. Skok SRO 1, 144, bilj. 2a).

¹⁴ I u AR (16, 303) definicija je vrlo nesigurna: »bit će vrsta goveda porijeklom iz Srijema, srijemske pasmine«, ali se ipak zaključuje da »nije vjerojatno da je taj naziv kao i srimulja u svezi s imenom poluotoka Srima«, kao što misli Skok (SRO 1, 146).

¹⁵ SRO 1, 146.

¹⁶ Usp. nazive za neke domaće uzgoje goveda: posavsko, kolubarsko, istarsko, primorsko. Kao usporedba mogu poslužiti i nazivi za vrste kokoši: bodulčica, dalmatinka, padovanka, talijanka, štajerka (Hirtz ss. vv.).

¹⁷ Usp. Skok ERHSJ 3, 320 s. v. Srijem.

¹⁸ I danas su kod Dolačana (stanovnici dijela Šibeika) u upotrebi oba imena, ali danas više *Srima* nego *Strima*.

Strumica) i primorskim gradom Στρώμη koji je u tračkoj provinciji Cicones postojao u doba osvajanja Troje¹⁹. Naime, nakon pada Troje, Odiseja su, prema pripovijedanju, vrlo jake morske struje odvukle u Strimu blizu Asmara. I poluotok Srma (Strima) sa svoje sjeverne i istočne strane, naročito u šibenskom kanalu pokazuje, posebno u zimskim mjesecima, veoma jako strujanje vode²⁰, a to je za ondašnje brodove bila i te kakva zapreka za ulazak u luku i za uzvodnu plovidbu rijekom Krkom do Skradina. Grč. Στρωμών izvedeno je iz i.-e. korijena *sreu- »teći«, odakle i naše *struja* sa zračenjem »rijeka« u st. sl., a kasnije kao pomorski termin »morska struja«²¹.

I o porijeklu današnjeg naziva *Murter* postoje različita mišljenja i tumačenja. »Pučka etimologija«, koju spominje Jurišić²², dovodi ga u vezu s tal. *morte* »smrt« jer su tobože gusari na tom mjestu napadali i potapali mletačke brodove. Zato se za Murter govorilo da je »scoglio di morti«.

Stošić²³ izvodi ime otoka iz ilirskog *mor* »more« + *tar* »kula« i spominje prvu potvrdu *Insula Mortarii* iz 1443. g.

Skok navodi podatak da najstarija potvrda potječe iz 1715 g.²⁴ — *villa Murteri*, te zaključuje da je naziv recentan, tj. mletački i da se izvodi iz »tal. *mortaro* (tosk. *mortaio*) < lat. *mortarium*²⁵ 'mužar, avan' i da potječe iz vremena borbe protiv Turaka«.

Premda danas raspoložemo i ranijim kartografskim potvdama (*Mortaro* 1686²⁶, *Mortara*, *Morter*²⁷), smatramo da je Skokovo tumačenje prihvatljivo²⁸ te da ga čak i starije potvrde osnažuju. Naime, ukoliko je ovaj nesnim, kao i druga imena otoka istog tipa²⁹, nastao mletačkim posredstvom iz usporedbe prema predmetima označenim apelativom *mortarium*, a to je jezično najprihvatljivije; otpada samo onaj dio Skokove tvrdnje da »potječe iz vremena borbe protiv Turaka«.

¹⁹ »Strima, colonia dei Tassi nella Tracia«, G. Gemoli, *Vocabolario Greco-Italiano*.

²⁰ Jačina struje u kanalu sv. Ante znade iznositi i do 3 nautičke milje (M. Kozličić, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Split 1980, str. 136).

²¹ V. Skok ERHSJ 3, 349—50, s. v. strúja.

²² *Rad* 293, str. 248.

²³ Str. 225.

²⁴ Međutim, vidjeli smo da je to zapravo god. 1718, jer se od 1706. ne spominje više *Srimac*, tj. od 1706. do 1718. nije nađena nijedna matica (usp. *Codex diplomaticus* sv. 6, str. 528).

²⁵ Usp. i ERHSJ 2, 457 s. v. mōrtar.

²⁶ *Descriptio Histriae*, tav. XCII, str. 185, karta Giacomina Cantellija iz 1686.

²⁷ Cit. u Kulušić str. 167, bilj. 208. Godina nije navedena, ali se iz daljeg teksta možda može pretpostaviti da je podatak i 15. ili iz 16. st.

²⁸ Pri tome mislimo na Kulušićevo osporavanje (*n. n. mj.*), gdje smatra da bi trebalo »tražiti uzroke i da objašnjenje imena *Murter* odnosno *Morter* nije tako jednostavno«, i zaključuje: »ako se toponimi *Mulcer* (1185) ili *Mor(t)a(el)* (1320) koji označavaju Murter, pojavljuju prije ili početkom 14. stoljeća, onda nije u direktnoj izvornoj etimološkoj vezi s riječima koje označavaju vatreno oružje kao 'mortarium — mužar' zbog toga, što upotreba baruta na Zapadu počinje 1300. g., a automatski ne može potjecati iz vremena borbi protiv Turaka koji se u ovome prostoru pojavljuju 1498, a zauzimaju neposredno zalede tek 1537. godine« (str. 167). No, potvrde kao *Mulcer* i nesigurno *Mor(t)a(el)* nisu ni sigurne ni dovoljno uvjerljive za takvo zaključivanje, a sve ostale potvrde, od 15. st. naovamo samo podupiru Skokovu etimologiju. Možda nije potrebno ni naglašavati da *mortar* (raširen po čitavoj Dalmaciji) ne mora biti vezan za topničku upotrebu, već da je riječ o apelativu sa značenjem »réciipient de matière dure dans lequel on écrase des matières qu'on veut réduire en pate ou en poudre«, dakle, o onome što mi nazivamo u kuhinjskoj upotrebi mužar. A takav se *mortarium* pojavljuje u lat. još od Plauta (W. v. Wartburg FEW VI/3, 149—50).

²⁹ Naziv *Murter*, *Mortar* nije usamljen i srećemo ga na otocima zadarskog arhipelaga: *Mortara* (punta), *Morterić*, a kao toponim potvrđen je i u Grčkoj (v. Kahane str. 68).

Još jedan podatak govori nam o slaboj ukorijenjenosti i nestalnosti naziva za ovaj otok, koji gotovo da i nije otok jer je premošten i vezan za kopno, pa od toga kopna gotovo da nije ni odijeljen. Dok se na druge otoke može doći samo morskim putem, na Murter se dolazi preko malog mosta. Administrativno središte otoka, mjesto nazvano *Tijesno* (tal. *Stretto*) dijelom je i na kopnu. Ta je činjenica uvjetovala još jedno ime tog otoka koje nam navodi don Krsto Stošić³⁰ kad kaže da se god. 1561. otok zove jednostavno *Tisno* (tal. *Isola di Stretto*). Označavanje otoka imenom *Tisno* potvrđuje postupak u jadranskoj nesonimiji kojim se velik broj značajnih otoka naziva jednako kao i najveće mjesto na njima (Rab, Hvar, Korčula, Vis, itd.). S druge strane, izrazita blizina kopna dovodi do oscilacija bilo u romanском, bilo u slavenskom imenu otoka, kakvu vidimo u slučaju *Čiova*³¹, dok za otočić na kojem je nastalo selo *Primošten* (od *premostiti*) danas više nitko ni ne zna.

Lapkat/Vrgada

Za upotrebu imena *Vrgada* gotovo se s preciznošću može reći kada je ona stupila na snagu. Ne raspoložbe se ni sa kakvim dekretom kojim bi se ukidala upotreba jednog imena i propisivala druga, međutim, u glagoljskim Maticama krštenih i rođenih, koje su vođene od 1651. do 1838. nalazi se godine 1651. i 1652. ime župnika Smolanovića »iz Lapkata«, a već 1653. taj isti se potpisuje »parohija(n) iz Vrgade«³².

U »Libru braće sv. Marije«, koji se čuva u župnom uredu u Salima, najstarije ime *Lapkat* i naziv za stanovnike *Lapkaćane* datira iz 1546, a najmlađe iz druge polovice 18. st. Glagoljske matice vjenčanih i krštenih na Pašmanu sadrže imena nekih ljudi rođenih u Lapkatu.

Iz ovih je podataka vidljivo da se na samoj Vrgadi već 1652. prestalo upotrebljavati ime *Lapkat*, a udaljeniji su otoci još cijelo stoljeće nakon toga nastavili s upotrebom starog imena. Ostale potvrde naziva u stranim ispravama mogu se pratiti od cara Konstantina Porfirogeneta (1096) koji ga naziva *λουμβρικατον* i navodi da je Vrgada, pored Krka, Raba i Osora (danas Cres i Lošinj) bila naseljeni otok, dok su mnogo veći otoci kao Silba, Olib, Pag, Premuda itd. bili nenaseljeni.

U mletачkim se ispravama nalaze likovi³³: *Levigrada* (mletačka kronika Ivana Đakona s kraja 10. st.), *Lubricata* (darovnica u korist sv. Krševana u Zadru iz 1096, što je ime za tvrđavu). Godine 1390. javlja se kao *insula Lapcate*, a u portulanu iz 1420. zove se *Bergata* i *Lauergada*. U spisima zadarskih notara navodi se *insula Vergate* (1430), *insula Vergade* (1435, 1450), *insula Lapchat* (1453—4) i *insula Vergate* (1475, 1484, 1490). U 16. se stoljeću naziva *insula Vergade* (1500) i *insula Laptaca* (1511), te *Vergata* (1512), *Vrigada* i *Vergada* (1520).

Dakle, već sredinom 14. stoljeća potvrđen je naziv *Lapkat* koji je po svojim fonetskim osobinama posve normalna dalmato-romanska izvedenica iz lat. *Lumbricatum*³⁴. Ostaje donekle otvoreno pitanje postanja naziva *Lumbricatum*. Pisac

³⁰ K. Stošić str. 225.

³¹ Skok, SRO 161 i d.

³² Jurišić, str. 238.

³³ Cit. u Antoljak str. 115.

³⁴ Skok SRO 1, 140—1; isto i Tekavčić (str. 51), koji je odnose dvaju oblika iscrpno i uvjerljivo prikazao.

zadarske povijesti Brunelli izvodio ga je pučkoetimološki kao: *lu* = član, *bricato* < kelt. germ. slav. korijena *brig*.

Jednako je tako neuvjerenljivo izvođenje od crva ili glista (lat. *lumbricus* »crv«), kojih tobože ima u izobilju na otoku.

Dosada bi jedino prihvatljivo tumačenje predstavljalo Skokovo izvođenje *Lubricata* iz *Rubicata (sc. insula), jer i danas postoji toponim *Crljeni brig*, a to je mjesto sjeverno od gradine gdje se crvenkasta zemlja okomito ruši u more, a ta se crvena boja upadljivo ističe nad morem kad se gleda iz broda koji plovi kanalom.

Ako kronološki pogledamo sve likove koji se javljaju kao nazivi za otok Vrgadu, onda vidimo da se oba lika, i onaj s dalmatskim i onaj s mletačkim fonetskim karakteristikama pojavljuju vrlo rano. Očito je da su oba lika supostojala nekoliko stoljeća, koliko je i trajala mletačko-dalmatska simbioza, a prevladalo je mletačko ime zbog veće vitalnosti i prestiža tog jezika.

Sulet/Šolta

Najstarije potvrde za otok Šoltu potječu od Skilaksa, antičkog geografa i moreplovca iz 5. st. p. n. e., koji ga naziva *Olýnta*³⁵.

Ravenski geograf (4. st.) donosi *Solenta*³⁶, a Tabula Peutingeriana *insula Solentii*.

Ako pogledamo kako se par *Sulet* — *Šolta* odnosi prema starim potvrdama, očito je da je hrvatski naziv *Sulet*, koji P. Hektorović spominje u svom djelu »Ribanje i ribarsko prigovaranje«³⁷, stariji lik i posve je pravilno izveden iz lat. *Solenta*³⁸. Otvoreno je pitanje nastanak mladih potvrda Tome Arhiđakona³⁹ koji pored *Solta* piše i *Soluta* (koji, prema Skoku, nije nikad bio u upotrebi).

Skok pretpostavlja⁴⁰ da su Hrvati mogli čuti *Solenta* (koje je najvjerojatnije mediteranskog podrijetla), pa je to ime pučkom etimologijom bilo dovedeno u vezu s lat. *solvere* »riješiti«, *isola solta* (*insula soluta*), tj. odriješena veza (geografska ili kakva druga od Brača i Hvara)⁴¹, a odatle i likovi Tome Arhiđakona tal. *Solta* (particip prošli) i lat. *Soluta*.

Međutim, kao što Tekavčić⁴² s pravom primjećuje, »za takvu pučku etimologiju nedostaje semantička podloga, a ni fonetska sličnost između *Solenta* i *Soluta* (*Solta*) nije tolika da bi je opravdala«. Stoga on pretpostavlja da su »dva spomenuta tal. imena na jednoj etapi prošla kroz nekakav dalmatski 'filter'«. S obzirom na dugotrajnu romansko-slavensku simbiozu i isprepletanje različitih slojeva i upotreba, takva je pretpostavka vrlo vjerojatna. Štoviše, budući da je *Sulet* stariji lik, sigurnija je tvrdnja da su tal. likovi prilagodbe slavenskog imena⁴³.

³⁵ »A što u Scylaxovu obliku nema *s*, to je razumljivo, ako se uzme da ga je on napisao u vrijeme, kad je u grčkome jeziku početno *s* prelazilo u tzv. spiritus« (Skok SRO 1, 168).

³⁶ V. Skok SRO 1, 168.

³⁷ »Gdi se s *Suletom* Brač malo ča ne staje« (23. stih).

³⁸ Za sva pravila izvođenja v. Skok SRO 1, 168 i posebice Tekavčić str. 52.

³⁹ *Historia salomitana*, cap. X—XI str. 127—8.

⁴⁰ SRO 1, 168; ERHSJ 3, 359 s. v. Sulet.

⁴¹ Skok ERHSJ 3, 359.

⁴² *op. cit.*, str. 53.

⁴³ Tekavčić, str. 52.

Krkar/Korčula

Povijest najstarijeg naseljavanja Korčule Doranima iz Knidosa, koji tu svoju koloniju nazvaše *Corcyra*, donosi Strabon (1. st.). On nazivu daje još i pridjev *melaina* »crna«, kako bi se razlikovala sjeverna *Corcyra* (Korčula) od južne (Krf). Sredinom I. st. p. n. e. počinje temeljita romanizacija otoka koja traje sve do dolaska Slavena. Nadasve dragocjene potvrde o tome kako su ga nazivali Slaveni, a kako Romani, nalazimo kod cara Konstantina Porfirogeneta (sredina 10. st.). On izrije-kom veli: *νήρος μεγάλη ή κούρκρα ήτοι τὸ κίκερ* a na drugom mjestu: *κούρκουρα*⁴⁴.

Cijela se povijest Korčule odvijala u smjenjivanju dominacije i utjecaja pojedinih naroda. Dorane su smijenili ilirski Ardijejci, a njih su pokorili Romani, koji vladaju sve do dolaska Slavena. Nakon toga pevladava utjecaj i premoć Neretvana koji su se tu zadržali oko 350 godina (642—999)⁴⁵. Slijedi potom širenje vladavine Mlečana koji su zapravo pomažući Romanima protiv Neretvanskoga gusarstva učvršćivali svoje pozicije na Mediteranu.

Po mišljenju Skoka⁴⁶, do nestajanja hrvatskoga imena Krkar došlo je zbog mletačkog utjecaja, a današnje ime Korčula samo je adaptacija mletačkoga *Curzola*. Dakle, kronologija nastanka bila bi, po Skoku, ovakva:

$$\begin{array}{ccc} \text{CORCYRA} & \begin{array}{l} \nearrow \text{KURKRA} \\ \searrow \text{CURZOLA} \end{array} & \begin{array}{l} > \text{KRKAR} \\ > \text{KORČULA} \end{array} \end{array}$$

Drugačije o tom nastanku misli P. Tekavčić⁴⁷ koji vrlo argumentirano, po principima suvremene fonologije, izvodi oba oblika.

Krkar je pravilnim razvojem nastalo od *Kurkura* (nesinkopirane) i *Kurkra* (sinkopirane) varijante od *Corcyra*, dok za treći lik *Kiker*, pretpostavlja *Kirker i disimilacijsko ispadanje suglasnika *r*, a »vokali *i* i *e* transkribiraju poluglase koji su dakle u carevo vrijeme još postojali«⁴⁸.

Prema tome, tu ne bi bilo većih problema. No, otvoreno je pitanje kako i zašto je nastalo današnje ime otoka? Ne slažući se sa Skokom, Tekavčić pretpostavlja lik *Kurkyula, tj. [yu/ za /ü/ < grč. u iz kojega se može izvesti *Curzola* (jer je mletačko [ts/ normalni rezultat palatalizacije /k/ ispred prednjih vokala) i hrvatski naziv *Korčula*:

$$\text{CORCYRA} < \begin{array}{l} * \text{KORKYULA (bez metafonije)} \\ * \text{KURKYULA (k + y > ts)} \end{array} > \begin{array}{l} \text{KORČULA} \\ \text{CURZOLA} \end{array}$$

Ipak, nakon svega, pogledajmo kronološki red potvrda za naziv otoka, što su ga donosili uglavnom romanski pisari koji su u svoje pisanje unosili svoje ortografske navike⁴⁹: *Corcera* (1185, 1215), *Corcura* (1221), *Corcira* (1231), *Corcula* (1289), *Curzola* (1300), *Corzora* (1325), *Corčula* (1338), *Corzula* (1344), *Curçulla* (1349).

⁴⁴ Rački, *Documenta* 410, 406.

⁴⁵ Ostojić, *Compendio storico dell'isola di Curzola*, 1878.

⁴⁶ SRO 1, 198—208.

⁴⁷ Tekavčić, str. 52—3.

⁴⁸ *op. cit. n. n. mj.*

⁴⁹ Sve cit. u Smičiklas, *Codex diplomaticus* 1—18.

S obzirom na potvrđene likove *Corcera* i *Corcira* (s palataliziranim *k*), vrlo je lako pretpostaviti lik *Korkyula. Za lik *Corcula* ne može se ništa pouzdano reći jer grafija *c + u* ne dopušta drugačije čitanje, ali se ipak ne bi trebao isključiti palatalni izgovor, o čemu svjedoče grafije *Corçula* i *Curçulla*. Grafija *ç*, koja ne postoji u venecijanskom, govori nam o tome kako su se pisari dovijali da ipak registriraju palatalizirani izgovor, odnosno izgovor koji nije mletački. Likovi *Curzola* i *Corzora* svjedoče o mletačkim nazivima, dok *Corzula* predstavlja mletački izgovor palataliziranog /k/.

Kao što vidimo iz navedenih potvrda, oba su lika, i mletački *Curzola* i hrvatski *Korčula*, supostojala i razvila su se iz iste osnove *Corcyra*. Postavlja se pitanje zašto je novi lik *Korčula* ipak uspio istisnuti stariji dalmatski lik *Krkar*? Kao i za ostale otočke parove, može se zaključiti da je noviji lik prevagnuo zato što je bliži mletačkomu nego stariji *Krkar*. Osim toga, znamo da je upravo mletački jezik i zbog svog prestiža i zbog svoje sličnosti s dalmatskim ovome zadao odlučni udarac u njegovim najjačim uporištima. Dakako, noviji bi se lik mogao tumačiti i tako da se u -č- vidi hiperčakavizam, a prekrajanje čitavog nesonima može se tumačiti nastojanjem da se u novom, tj. hrvatskom jeziku izbjegne nepodnošljiv homonimij-ski sukob.

Da bismo se u zaključcima mogli lakše snalaziti, prikazat ćemo osnovne elemente u pet obrađenih nesonimskih parova na tablici:

otok	prevagnuo je stariji ili mladi lik	gram. rod	dalmatski živalj	istoimeno naselje
Dlačnik ~ Premuda	relativno mladi	m → f	— (ἐρημοκιάστρα)	+
Lapkat ~ Vrgada	mladi	m → f	+ (κιάστρον)	+
Srimač ~ Murter	relativno mladi	m/m	—	+
Sulet ~ Šolta	mladi	m → f	+	—
Krkar ~ Korčula	mladi	m → f	+	+

Iz gornjeg je pregleda očito da je u svim slučajevima došlo do generalizacije nesonima s mletačkim fonetskim osobinama, a to se lako tumači prestižem što ga je na Jadranu uživao tzv. *veneziano al de là de mar*. U slučajevima *Krkar*~*Korčula*, *Šulet*~*Šolta* i *Lapkat*~*Vrgada* vidljivo je da je stariji hrvatski bio preuzeo dalmatske likove. Međutim, u tim su parovima nazivi iste etimologije, dok je u parovima *Srimač*~*Murter* i *Dlačnik*~*Premuda* riječ o nesonimima različita podrijetla.

Presudni utjecaj mletačkog prestiža ogleda se i na sintaktičkoj razini. Mislimo na pitanje gramatičkog roda. Osim u slučaju *Murtera*, sva su »bivša« imena bila muškog roda, a u novijem su liku ženskoga. Jednako kao što su Hrvati starije *κόρυθα*

i *Curcura* podesili svojem temeljnom apelativu *otok*⁵⁰, tako i Mlečani nastoje nesonimima dati oznake ženskog gramatičkog roda koje implicira *isola* < *insula*, odakle *Korčula*, *Šolta*, *Premuda*, *Vrgada*. Oni će čak navlas jednako postupiti i sa, u osnovi, slavenskim likom *Lesina*. Osim toga, ženski rod odgovara ne samo impliciranom *isola di*, već i *città di...*, a to je, osim u slučaju *Solte*, pertinentno za ostale otoke. Iz svega se izuzima ime za otok Murter koji su naselili Hrvati, a mletački je utjecaj na njemu gotovo neznatan. To nikako ne znači da današnje ime otoka nije, barem posredno, u vezi s jednim od romanskih refleksa koje je mletačka administracija zacijelo lakše podnosila ili mu čak davala prednost pred izrazito hrvatskim *Srimač*, tj. otok koji je tik uz kopno poluotoka Srime. Da je naziv Murter neslavenski najbolje se vidi iz etnika koji nije *Murteranin, *Murterac, već pomoću romanskog sufiksa tvoreni *Murterin*.

Bez obzira na stvarno postanje nesonima *Vrgada* i *Premuda*, očito je da su za Mlečane ti likovi bili prihvatljiviji nego oblikom hrvatski *Lapkat* i *Dlačnik*, koji su svojom konsonancijom i odveć odudarali od imena koja u mletačkom mogu biti prihvatljiva. Da je mletačka govorna praksa bila odlučujuća činila u tome koji će toponim odnijeti prevagu u svakodnevnom govoru i označavanju, vidi se iz jednog još recentnijeg primjera. Veoma rano potvrđeno ime za današnju *Piškeru* u Kornatskom otočju bilo je *Ĵadra* i *Insula Sanctae Mariae*⁵¹. Kako je taj dio Kornata bio i lovište i skladište i sklonište okolnih, u prvom redu, saljskih, a to će donekle reći i zadarskih ribara, prevagnulo je ime kojim su ga oni nezivali. U tom je slučaju recentniji romanski, hrvatskom prilagođeni lik istisnuo starije toponime isto tako romanskog podrijetla.

Iz svega što smo iznijeli može se izvesti zaključak da je višestoljetna mletačka dominacija na Jadranu ostavila traga u našoj toponimiji čak i tamo gdje smo danas suočeni s imenima mjesta koja su se potpuno uklopila u naš sustav i da je istisnula ne samo slavenska (tj. hrvatska), već i romanska (tj. dalmatska) imena. Dalmatski i hrvatski likovi koji se neko vrijeme pojavljuju u našim pisanim vrelima kao samostalne hrvatske tvorbe (*Srimač*) ili kao hrvatske prilagodbe dalmatskih likova (*Krkar*, *Sulet*) ili kao prilagodbe nepoznatih starijih nesonima (*Lapkat*, *Dlačnik*) nisu odoljele znatnom pritisku posvemašnjeg mletačkog prestiža. To se u toponimiji redovito događa s neprozirnim imenima za koje kod govornika ne postoji semantički oslonac. Kod prozirnih toponima do takvog napuštanja u pravilu ne dolazi: bilo bi nepojmljivo da naše *Tisno* uzmakne pred mlet. *Stret(t)o* ili *Starigrad* pred mlet. i *Civit(t)avec(c)hia*.

⁵⁰ V. Skok ERHSJ 3, 349—50 s. v. struja.

⁵¹ Vladimir Skračić *Toponimija kornatskog otočja*, magistarski rad 1985.

LITERATURA

- AR Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU Zagreb 1880—1976.
- Antoljak, S. »Miscellanea Jadertina: Tri priloga za proučavanje topografije i toponomastike zadarskih otoka i okoline Zadra: a) Kornat, b) Vrgada, c) Oštri rat«, *Radovi Instituta JAZU Zadar* 1, 1954, str. 109—151.
- Cvitanović, V. »Otoci Iž i Premuda«, *Radovi Instituta JAZU Zadar* 1, 1954, str. 69—108.
- Descriptio Histriae*, Luciano Lago — Claudio Rossit, Trieste 1981.
- Hirtz, M. *Rječnik narodnih zoologičkih naziva* II, Zagreb 1938—1947.
- Hirtz, M. *Rječnik peradarstva*, Beograd 1934.
- Jurišić, B. »Starohrvatska imena dvaju naših otoka: 1. Otok Vrgada — starohrvatski Lapkat; 2. Otok Murter — starohrvatski Srimač«, *Rad* 293, str. 235—251.
- Kahane, H. i R. »Italienische Ortsnamen in Griechenland«, *Texte und Forschungen zur Bysantinisch-neugriechischen Phylologie* 36, Athena 1940.
- Kulušić, S. *Murterski kraj*, Murter 1984.
- Mayer, A. »La pronuncia della *ci* latina nei riflessi slavi meridionali«, *Archivio glottologico italiano* 24, 1930, 1—30.
- Skok ERHSJ: Skok, P. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I—IV, Zagreb 1971—1974.
- SRO: *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima* 1—2, Zagreb 1950.
- Stošić, K. *Sela šibenskog kotara*, Šibenik 1941.
- Šenoa, M. »Prilog poznavanju starih naziva naših otoka«, *Geografski glasnik* 1950, sv. XI—XII.
- Tekavčić, P. »O kriterijima stratifikacije i regionalne diferencijacije jugoslavenskog romanstva u svjetlu toponomastike«, *Onomastica jugoslavica* 6, 1976, str. 35—56.
- Wartburg, W. v. FEW: *Französisches etymologisches Wörterbuch*, Bonn 1925—1967.

RÉSUMÉ

SUR QUELQUES NOMS CROATES OUBLIÉS DES ILES ADRIATIQUES

On a pris en examen en les comparant les «noms doubles» de quelques îles adriatiques en considérant ceux en usage de nos jours et les noms qui sont aujourd'hui complètement oubliés mais qui, dans les siècles passés, étaient bien enracinés dans l'usage populaire et littéraire. Sont traités les couples nessonymiques: *Dlačnik* ~ *Premuda*, *Lapkat* ~ *Vrgada*, *Srimač* ~ *Murter*, *Sulet* ~ *Šolta* et *Krkar* ~ *Korčula*. Les formes anciennes, d'origine dalmate ou croate, sont tombées en oubli, reculant devant leurs concurrents plus récents, imposés par la domination pluri-séculaire vénitienne et adoptés à cause du prestige dont jouissait la langue de la Sérénissime qu'on appelle *veneziano al de là de mar*.